

UDK 323.1(497.5)
341.234(497.5)
316.734(497.5)

Uvodna bilješka

“Nacionalne manjine u demokratskim društvima” međunarodni je znanstveni skup Centra za međunarodne i sigurnosne studije Fakulteta političkih znanosti koji se već tradicionalno održava trećeg tjedna u svibnju svake godine. Četrnaesti skup održan je 21-22. svibnja 2011. i okupio je znanstvenike i stručnjake iz regije oko teme “Dvadeset godina manjinske politike u Hrvatskoj u komparativnoj perspektivi Jugoistočne Europe”. U dvodnevnom radu četrdesetak sudionika izloženo je dvadeset referata; nešto manje radova priređeno je za objavljivanje, dio kojih se objavljuje u ovom broju našeg znanstvenog časopisa.

Ovaj je skup, dakle, tek nekoliko godina mlađi od cjelokupne manjinske politike Republike Hrvatske. Pokrenut 1997. godine, već je petnaest godina mjesto susretanja znanstvenika, ali i pripadnika manjinskih zajednica, ne samo iz Hrvatske nego i iz šire regije, koji su svojim kritičkim sagledavanjem normativnog uređenja prava i položaja nacionalnih manjina, kao i brojnih drugih aspekata manjinske problematike (mediji, kulturna autonomija, političko predstavništvo...) značajno doprinijeli razvoju te važne javne politike u Republici Hrvatskoj.

Ona je važna zbog nekoliko razloga: prvi je multietnička priroda hrvatskog društva koja iziskuje jasno definiranje i provođenje dosljedne politike prema nacionalnim manjinama kao integralnom i ravnopravnom dijelu političke zajednice; drugi je razlog taj što politika prema nacionalnim manjinama i dosljednost njezina provođenja u svakodnevnom prakticiranju manjinskih prava može poslužiti kao pokazatelj stupnja demokratičnosti društva i otvorenosti prema različitostima; treći je razlog u činjenici da adekvatno definiranje i provođenje prava pripadnika nacionalnih manjina može doprinijeti jačanju veza između država te normalizaciji odnosa između država prethodno opterećenih iskustvom međusobnog sukoba u kojemu su manjine u velikoj mjeri bile instrumentalizirane; i, četvrto, politika prema nacionalnim manjinama pokazala se vrlo važnim područjem pri pozicioniranju Republike Hrvatske u međunarodnim odnosima od trenutka njezina osamostaljenja do danas.

Naime, opće je mjesto da je adekvatno reguliranje položaja nacionalnih manjina, posebice tzv. novih manjina, bilo jedan od uvjeta za međunarodno priznanje država nastalih raspadom bivše Jugoslavije. Ta je činjenica naglašena u stavovima Arbitražne komisije u okviru Mirovne konferencije o Jugoslaviji (1991), koji imaju status međunarodne presude. Uslijedio je proces normativnoga uređenja prava nacionalnih manjina i definiranja njihova položaja u političkoj zajednici, koji je s jedne strane rezultirao donošenjem niza zakona i podzakonskih akata koji su regulirali različite aspekte manjinskih prava, a s druge usvajanjem brojnih međunarodnih dokumenata i instrumenata zaštite nacionalnih manjina, s većim ili manjim stupnjem obvezatnosti. Pritom se najveći problem očitovao, osobito u prvom razdoblju funkcioniranja hrvatske države, u ogromnom raskoraku između normativno-pravne regulacije položaja i prava pripadnika nacionalnih manjina i oživotvorenja tih normi u praksi, što zbog nespремnosti političkih elita, što zbog nevoljkosti/neizgrađenosti institucija, što zbog općih uvjeta unutar ratom opterećenog društva i negativne percepcije prema nekim nacionalnim manjinama. To ukazuje na činjenicu da većinu procesa u korpusu manjinskih prava i politike prema manjinama koji su se odvijali devedesetih godina prethodnog stoljeća nisu pokretale unutarnje snage i motivi (što bi značilo uvažavanje multietničkog karaktera društva), nego su oni većim dijelom bili motivirani (uvjetovani) vanjskim utjecajima. Ta karakteristika razvoja modela ostvarivanja prava nacionalnih manjina u Republici Hrvatskoj održala se i 2000-ih, što je osobito dolazilo do izražaja u postupku pregovora Hrvatske za članstvo u Europskoj uniji. Naime, Poglavlje 23, "Pravosuđe i temeljna prava", osobito je inzistiralo na dosljednom provođenju pravnim aktima Republike Hrvatske zajamčenih prava nacionalnih manjina, ukazujući tako na još uvijek postojeći nesklad između normativnog reguliranja i praktičnog ostvarivanja manjinskih prava. Ostvarivanje prava nacionalnih manjina bilo je "pod lupom" međunarodne zajednice u cjelokupnom procesu pristupanja Republike Hrvatske međunarodnim organizacijama, o čemu svjedoči i duga prisutnost misije OEES-a, koja je okončana krajem prosinca 2007. godine, utječući svojim (pr)ocjenama na brzinu integracijskih procesa.

Mnoge su rasprave vođene o tzv. "prenormiranosti" Ustavnog zakona o pravima nacionalnih manjina (2002) i nemogućnosti institucija da njegove odredbe provedu u praksi. U novije vrijeme sve se više raspravlja o redefiniranju nekih aspekata politika prema nacionalnim manjinama – od političkog predstavništva na državnoj razini do predstavništva u jedinicama lokalne i regionalne samouprave – kao i o održivosti sadašnjeg modela i razine zaštite prava nacionalnih manjina nakon ulaska Republike Hrvatske u EU. Postavlja se pitanje hoće li Republika Hrvatska, s obzirom na nedostatak jasne pravne regulacije prava nacionalnih manjina unutar Europske unije, i dalje imati motiva održati postignutu razinu manjinskih prava (što bi ukazivalo na unutarnju motiviranost) ili će doći do njezina smanjenja (zbog njenjavanja utjecaja međunarodnog faktora). Postavlja se i pitanje uspješnosti modela

zaštite nacionalnih manjina zasnovanog na konceptima identiteta i integracije. Dok se zaštita posebnosti i kulturnog identiteta odvija u okviru široke materijalne državne potpore, sve se više problematizira pitanje omogućuje li postojeći model političkog predstavnštva nacionalnih manjina manjinama integraciju u hrvatsko društvo ili pak vodi u njihovu getoizaciju.

Te osjetljive faze razvoja manjinske politike u Republici Hrvatskoj praćene su i kritički preispitivane i na međunarodnom znanstvenom skupu "Nacionalne manjine u demokratskim društvima". Ulazak u dvadesetu godinu provođenja i razvoja politike prema nacionalnim manjinama logično je kao zadatak četrnaestoga po redu znanstvenog skupa nametnuo sagledavanje dosada učinjenoga te na temelju toga definiranje zaključaka koji bi mogli poslužiti kao smjernice budućem razvoju hrvatske manjinske politike. U pokušaju da se ustanove sličnosti i razlike modela zaštite prava nacionalnih manjina (kao i sličnosti praksi, problema, pozitivnih i negativnih praksi) između država u regiji Jugoistočne Europe skup je imao i komparativnu dimenziju, koja je vidljiva u rasponu izloženih i diskutiranih tema, kao i u sastavu sudionika skupa. Neke su od tema problematiziranih na skupu: Politika priznanja i demokratsko građanstvo u regionalnom kontekstu (M. Podunavac), Konsolidacija demokracije i položaj srpske manjine u Hrvatskoj (N. Zakošek), Kolektivna manjinska prava i liberalno načelo (R. Vasić), Deset godina nove manjinske politike u Srbiji (I. Vujačić), Dinamika etničkih sukoba i etničkog mira u višeetničkim područjima Hrvatske (B. Banovac), Uloga lokalnih zajednica u zaštiti i promociji prava nacionalnih manjina u BiH (M. Kremenović).

Ovaj skup, pokrenut u osjetljivom postratnom kontekstu, do danas se razvio u referentnu točku i prepoznatljiv projekt, na čiju društvenu potrebu i razinu kvalitete jasno ukazuje i konstantna potpora Zaklade Friedrich Ebert koja je partner u provođenju skupa od prve, 1997. godine, te potpora Savjeta za nacionalne manjine Republike Hrvatske od 2003. godine. Skup je dio znanstvenoistraživačkog projekta *Republika Hrvatska u europskoj sigurnosnoj arhitekturi* koji se realizira na Fakultetu političkih znanosti Sveučilišta u Zagrebu i bilateralnog znanstvenoistraživačkog projekta *Zaštita nacionalnih manjina u Republici Hrvatskoj i Republici Srbiji* koji realiziraju Fakultet političkih znanosti Sveučilišta u Zagrebu i Fakultet političkih nauka Univerziteta u Beogradu.

S obzirom na tradiciju ovoga znanstvenog skupa i relevantnost znanstvenika koji su na njemu sudjelovali proteklih petnaest godina, interes mladih znanstvenika za ovu temu postaje sve veći. Ne treba zanemariti ni činjenicu da skup prati i iznimno uspješna i kontinuirana znanstvena produkcija, koja je uvelike pridonijela tome da različiti aspekti manjinske problematike dopru i izvan kruga pripadnika nacionalnih manjina i znanstvenika koji se tim pitanjima profesionalno bave.

Siniša Tatalović